

УДК 343.97 (477)

Танько А. В., здобувач кафедри кримінального права та кримінології ХНУВС

Запобігання погрозам або насильству щодо працівників правоохоронних органів: аналіз загальносоціальних заходів

В статті розглядається проблема запобігання погрозам або насильству щодо працівників правоохоронних органів. Проаналізовані заходи загальносоціального характеру запобігання погрозам або насильству щодо працівників правоохоронних органів: правові, соціально-економічні та ідеологічні. Робиться висновок про те, що загальносоціальні заходи запобігання погрозам або насильству щодо працівників правоохоронних органів відносяться до найбільш ефективних заходів такої діяльності.

Ключові слова: погроза, насильство, працівник правоохоронних органів, запобігання, загальносоціальні заходи.

В статье рассматривается проблема предотвращения угроз или насилия в отношении сотрудников правоохранительных органов. Проанализированы меры общесоциального характера предотвращения угроз или насилия в отношении сотрудников правоохранительных органов: правовые, социально-экономические и идеологические. Делается вывод о том, что общесоциальные меры предотвращения угроз или насилия в отношении сотрудников правоохранительных органов относятся к наиболее эффективным мер такой деятельности.

Ключевые слова: угроза, насилие, работник правоохранительных органов, предотвращения, общесоциальные меры.

The problem of prevention of threats or violence against law enforcement officers. Analyzed the nature of general social measures to prevent threats or violence against law enforcement officers: legal, socio-economic and ideological. It is concluded that the general social measures to prevent threats or violence against law enforcement officers are among the most effective measures such activities.

Key words: threat, violence, law enforcement, prevention, general social measures.

У широкому розумінні запобігання передбачає охорону людей, суспільства, держави від будь-яких посягань шляхом реалізації складного комплексу різноманітних засобів запобіжного впливу, при цьому основним завданням запобігання є стабілізація, зниження та можливе наступне зниження злочинності, зниження рівня її суспільної небезпеки [1, с. 8]. Як слушно зазначив А. П. Закалюк, запобігання злочинності — це «різновид суспільної соціально-профілактичної діяльності, функціональний зміст та мета якої полягає у перешкоджанні дії детермінантів злочинності та її проявів, передусім причин і умов останніх через обмеження, нейтралізацію, а за можливістю — усунення їхньої дії» [2, с. 324].

За рівнями реалізації відповідних заходів, тобто рівнем антикриміногенного впливу, прийнято виокремлювати: загально-соціальне, спеціально-кримінологічне запобігання та запобігання злочинам на індивідуальному рівні.

Метою нашого дослідження є аналіз загальносоціальних заходів запобігання погрозам або насильству щодо працівників правоохоронних органів.

Загально-соціальне запобігання злочинності — це комплекс перспективних соціально-економічних, культурно-виховних і правових заходів, спрямованих на подальший розвиток і вдосконалення суспільних відносин і усунення (нейтралізацію) факторів,

причин і умов злочинності [3, с. 95].

До числа загальносоціальних заходів запобігання злочинності належить, насамперед, подолання кризових явищ в ідеології, політиці, економіці, соціальній сфері тощо. Отже запобігання злочинності на загально-соціальному рівні передбачає «оздоровлення» усіх сфер суспільних відносин з метою забезпечення нормального розвитку суспільства, що є підґрунтям та запорукою успішного запобігання злочинності як на загальнодержавному, так і на місцевому рівні.

Кримінальне насильство не може існувати саме по собі, самостійно, окремо від інших негативних явищ. Воно являє собою різновид соціального насильства, якому завжди необхідна відповідна соціальна база. Таке насильство, набуваючи стійкості, проникає у різні сфери життєдіяльності. Тому саме відповідні політичні та соціально-економічні перетворення спроможні позбавити насильницьку злочинність відповідного соціального підґрунтя. Враховуючи, що кримінальне насильство – це комплексна проблема: соціальна, економічна, політична, правова, моральна – її вирішення повинно відбуватися в усіх сферах суспільного життя. Тому, для протидії кримінальному насильству в суспільстві необхідно реалізувати комплекс соціально-економічних, політичних, організаційно-управлінських, правових, виховних, медичних, технічних та інших заходів.

Успішність запобігання насильницькій злочинності в цілому, та проявів насильства щодо працівників правоохоронних органів зокрема, багато в чому залежить від успішності цілеспрямованого, послідовного проведення в країні, в кожному її окремому регіоні комплексу узгоджених політичних, ідеологічних та соціально-економічних перетворень, спрямованих на демократичний розвиток країни, утвердження загальнолюдських цінностей та реалізацією принципів соціальної справедливості, зміцнення верховенства права і закону.

Запобігання злочинності неможливо без вжиття відповідних *правових заходів*.

При цьому, одним з пріоритетних напрямків правових заходів запобігання насильства щодо працівників правоохоронних органів є конструктивне реформування основного суб'єкту протидії злочинності – правоохоронних органів.

Суттєвою складовою мети реформування правоохоронних органів є встановлення належної їх взаємодії з населенням.

Встановлення ж ефективної взаємодії правоохоронних органів з населенням вимагає підвищення авторитету та створення позитивного іміджу останніх. Кримінологічні аспекти проблеми службового авторитету завжди започатковані на будь-якому рівні вже тому, що авторитет, це одна з форм реалізації влади. Тому, з одного боку, авторитет є обов'язковим компонентом конструкції будь-якої професії, оскільки він віддзеркалює позитивні якості працівників і самої професії, а з іншого – у звичному значенні поняття авторитету найчастіше асоціюється з активною формою практичного впливу. У широкому розумінні, авторитет – це загально визнаний вплив носія професії у будь-яких сферах суспільної діяльності, заснований як на знаннях, так і на моральних якостях. Принципово важливою особливістю авторитету є його відносна нестабільність, необхідність постійного підтвердження і поглиблення в процесі суспільної практики [4, с. 134]. Важливим кроком у становленні соціально-орієнтованої стратегії є створення позитивного іміджу працівника правоохоронних органів, що можливо лише за умови підтримки з боку держави та активної взаємодії правоохоронних органів з засобами масової інформації. Значення, яке набувають відносини довіри «міліція-населення» у сучасній «міліцейській» стратегії, ставить за обов'язок

моделювати суспільну думку і впливати на уявлення населення щодо правоохоронних органів. Необхідно «олюднити» соціальну роль правоохоронних органів, перетворити їх з органів переважно виконавчо-репресивних на державну службу правоохоронної допомоги, а працівників — у професійно підготовлених і соціально компетентних фахівців. Саме така роль відводиться поліції у більшості країн. У силу цього в багатьох демократичних державах поліцейська служба є досить престижною, шанованою, але при цьому й відповідальною.

Практика свідчить, що рання профілактика насильницьких посягань на працівників правоохоронних органів починається з започаткування їх професійності при налагодженні відносин з населенням взагалі і правопорушниками зокрема. Взаємовідносини працівників правоохоронних органів, які виконують службові обов'язки, та населення завжди супроводжуються довірою або недовірою, а найчастіше сукупністю різноваріантних елементів і довіри, і недовіри. Останній варіант набуває значного поширення та особливої гостроти в умовах соціального напруження, зокрема при соціально-масових правових конфліктах.

Суттєво вплинути на підвищення авторитету та іміджу правоохоронних органів можуть успішні співпраці з населенням щодо запобігання злочинності. Саме встановлення реальних партнерських відносин між правоохоронними органами і населенням є одним з найбільш ефективних шляхів зниження криміногенних ризиків, в тому числі й відносно безпеки самих правоохоронців.

Населення повинно усвідомлювати доцільність і необхідність взаємодії правоохоронців і населення у боротьбі з правопорушеннями і злочинністю. Ефективність заходів запобігання насильницьких злочинів проти працівників правоохоронних органів багато в чому визначається правовою активністю рядових громадян, більшості населення, їх нетерпимістю і принциповістю позиції до правопорушників. Просте збільшення штатної чисельності працівників правоохоронних органів не може саме по собі привести до досягнення бажаного результату, якщо одночасно з цим не вжити низку заходів, спрямованих на створення сприятливих умов для тісної співпраці правоохоронних органів з населенням у боротьбі зі злочинністю. Найважливішим напрямком у справі попередження злочинності, в тому числі посягань на життя працівників правоохоронних органів, є робота громадських організацій. Тому при формуванні системи забезпечення правопорядку, приймаючи рішення про включення до неї громадських інститутів, необхідно враховувати наш історичний досвід, не відмовлятися від реанімування результативних форм і методів роботи. Відновлення та розвиток системи участі громадян у забезпеченні правопорядку має здійснюватися на новій основі, що спирається на конституційні цінності, поєднанні почесних обов'язків позаштатних учасників у забезпеченні правопорядку з відплатністю знеособлених і індивідуалізованих заходів.

Також не можна ігнорувати доцільність пропозицій щодо необхідності подальшого удосконалення законодавчої бази, на основі якої відбувається регулювання суспільних відносин в усіх сферах суспільного життя [5, с. 158-159], перш за все, це стосується охорони життя людини. Необхідним є удосконалення і кримінального законодавства у напрямі підвищення його кримінологічної ролі щодо підвищення рівня загальної та персональної превенції [6, с. 86-88].

Враховуючи те, що більшість насильницьких злочинів, в тому числі й погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів, вчиняють особи з низьким

соціально-економічним статусом, у більшості випадків не задіяні ані у навчанні, ані у праці, значний антикриміногенний потенціал належить загальносоціальним запобіжним заходам *соціально-економічного характеру*.

Як відомо, люди керуються нормами високої моралі лише тоді, коли живуть у належних умовах. Забезпечення гідних умов існування людини суттєво сприяє виключенню неузгодженості між наявними потребами індивідів та можливостями їх задоволення та, відповідно, мінімізації випадків вирішення різного роду життєвих ситуацій, пов'язаних з цією неузгодженістю, за допомогою застосування насильства.

Велика різниця між рівнем життя заможних і бідних становить неабияку соціальну небезпеку. Тому необхідне розв'язання суперечностей між офіційно проголошеним курсом соціально орієнтованих ринкових реформ і реальним становищем широких верств населення.

Зазначене дає можливість констатувати про необхідність забезпечення доступності громадянам реалізації соціально-економічних прав і свобод, що сприятиме розвитку антикриміногенного потенціалу суспільства. Перш за все, необхідно вжити заходи соціального захисту найбільш вразливих прошарків населення, оскільки відчуття цими особами свого відчуження від суспільства, відсутності стартових можливостей у ньому, як і потреба добування засобів для престижного життя та задоволення негативних звичок, обумовлює легкість переходу до вчинення злочинів і наступну професіоналізацію тощо [7, с. 105]. В країні необхідно прийняти невідкладні міри зі зниження рівня безробіття. Світовий досвід переконує, що зростання безробіття на 1% призводить до зростання злочинності на 4%. Тому дійовим заходом протидії кримінальному насильству має бути відновлення старих та створення нових робочих місць (перш за все для молоді), забезпечуючи гідну і вчасну оплату праці та соціальний захист тощо.

Необхідне забезпечення належних умов для соціалізації особистості, обмеження негативних наслідків безробіття, розширення соціальної бази реформ, забезпечення мінімально гарантованого рівня медичного, культурного, побутового й соціального обслуговування населення. Молоді необхідна соціальна допомога держави в здобутті освіти, професійній підготовці, працевлаштуванні, забезпеченні житлом. У свою чергу реалізація зазначених напрямів, як справедливо зазначають фахівці, потребує створення додаткових фінансових, матеріально-технічних та інших можливостей.

Держава повинна надавати кожному члену нашого суспільства можливість рости і розвиватися в нормальних умовах, отримувати необхідне виховання й освіту, бути захищеним від насильства. Насамперед, зазначене стосується сім'ї – первинного середовища формування особистості. Тому, у межах соціально-економічних заходів запобігання злочинам належну увагу слід приділяти сімейно-побутовим відносинам, оскільки сім'я є первинним інститутом соціалізації особистості. У зв'язку з цим, заслуговує на підтримку думка вчених про необхідність державної підтримки сім'ї та побутових взаємовідносин між людьми, перш за все, за наступними напрямками: розв'язання сімейно-побутових конфліктів на професійному рівні; підвищення рівня культури сім'ї і особливо сімейного спілкування; вжиття заходів щодо оздоровлення середовища, яке оточує сім'ю; блокування згубних наслідків впливу неформальних малих груп з антигромадською орієнтацією, у які «ідуть» підлітки з неблагополучних сімей, а також виявлення і ліквідація малих груп подібного типу; вживання передбачених законом заходів до батьків, що ведуть антигромадський спосіб життя і не забезпечують належного виховання дітей [8, с. 239].

Однак обов'язки забезпечення нормального розвитку і захисту людини від насильства не повинні лягати лише на плечі сім'ї. Необхідна консолідація зусиль усіх державних органів, їхня взаємодія, взаємодопомога і взаємоконтроль. Крім сім'ї, зазначений обов'язок лягає на плечі як спеціалізованих органів (правоохоронні органи, державний комітет зі справ сім'ї і молоді тощо), так і виховних, освітніх і медичних установ. Необхідна допомога спеціалізованих державних і недержавних установ з планування сім'ї, виховання дітей питанням міжособистісних сімейних відносин, вирішенню конфліктних (зокрема, пов'язаних з насильством) ситуацій. Необхідне вживання заходів з належної організації і забезпечення дозвілля населення, оскільки здоровий відпочинок і спорт є не лише засобом підвищення культурного рівня людини, а й ефективним засобом зниження рівня емоційно-психічного напруження, агресивних реакцій тощо.

Першочерговим завданням сучасного українського суспільства є формування і впровадження в життя єдиної *національної ідеології*, що є конгломератом вищих культурних цінностей і пріоритетів розвитку нашого народу. Це є запорукою підвищення культури, духовності та моральності народу, сприйняттю загальнолюдських моральних та духовних цінностей, гуманізму, милосердя та толерантності по відношенню один до одного. У свою чергу це вимагає не тільки підтримки державою відповідних програм духовного розвитку населення, але і зваженої, грамотної політики в сфері міжрелігійних, міжнаціональних і міжетнічних відносинах. Культурний розвиток кожного індивіда, як основний антикриміногенний фактор, повинен мати місце на всіх рівнях функціонування нашого суспільства і у всіх його сферах.

Особливої уваги в цьому аспекті потребує молодь, яка через недостатню сформованість світогляду й навичок соціальної життєдіяльності, різку зміну ідеологічних цінностей у суспільстві зазнає негативних впливів, дотримуючись негативних стандартів поведінки, що заповнює утворений вакуум соціальних орієнтацій [7, с. 106].

Потужним потенціалом щодо реалізації культурно-ідеологічних заходів володіють засоби масової інформації. При цьому, слід відзначити двояку роль засобів масової інформації. По-перше, засоби масової інформації необхідно активно використовувати для пропаганди культурних цінностей, формування соціально корисних моделей поведінки, образу життя без насильства, пропаганди невідворотності покарання за вчинення злочинів.

По-друге, необхідно мінімізувати криміногенний вплив самих засобів масової інформації. Потрібен суворий контроль з боку державних органів та суспільства за діяльністю останніх щодо зокрема якості їх продукції, повне виключення можливості пропаганди культу насильства та жорстокості, а також порнографії. Крім того, встановлення контролю за діяльністю засобів масової інформації вимагає нагальна потреба руйнування кримінальної субкультури та запобігання її поширенню серед населення країни [9, с. 262].

Окремо слід акцентувати увагу на проблемі контролю за висвітленням засобами масової інформації проблем злочинності, діяльності правоохоронних органів щодо протидії їй та проблемі інформаційної взаємодії правоохоронних органів з засобами масової інформації та громадськістю в цілому.

Вважається, що найефективнішим є інформування про діяльність правоохоронних органів через засоби масової інформації, адже, як правило, рівень довіри до них є вищим за рівень довіри до владних структур.

Об'єктивна громадська думка щодо стану правопорядку в країні не лише демонструє роль правоохоронних органів у захисті інтересів, прав та свобод громадян і держави в цілому, встановлення верховенства права та укріплення законності, зближуючи тим самим правоохоронні органи та населення, вона спроможна впливати на рівень правосвідомості громадян, виховувати повагу до закону та запобігати тотальному поширенню правового нігілізму.

В цілому заходи ідеологічного й культурно-виховного характеру повинні бути спрямовані на дискредитацію в масштабах суспільства кримінально-субкультурних традицій і звичаїв, викорінення з мови кримінальних жаргонізмів, усунення з повсякденного життя певних негативних стереотипів поведінки. Вони мають коригуватись з профілактичною діяльністю державних органів і громадських організацій, із загальносоціальним запобіганням злочинності й входить до системи кримінальної політики держави [10, с. 129].

Ефективне запобігання насильницькій злочинності обумовлює необхідність вживання заходів для забезпечення здоров'я населення, включаючи також боротьбу з хворобами, що представляють соціальну небезпеку (СНІД, наркоманія, алкоголізм, туберкульоз тощо).

З огляду на те, що переважна більшість насильницьких злочинів в тому числі й відносно працівників правоохоронних органів вчиняється в стані сп'яніння, окремим напрямком запобіжної діяльності на рівні держави має бути боротьба з пияцтвом, алкоголізмом, наркоманією, токсикоманією. На рівні соціальних явищ вони істотно впливають на насильницьку злочинність, на індивідуальному — являють собою фактори негативної деформації особистості. Саме через зв'язок насильства з алкоголізацією, наркотизацією населення та погіршенням стану психічного здоров'я людей, окремі держави визнають що насильство є також і проблемою охорони здоров'я [11, с. 138-139].

Сьогодні необхідне не лише виключити можливість вільного доступу населення в будь-який час до алкоголю, передусім необхідне створення розгалуженої державної мережі лікувальних установ даного профілю; здійснення, аж до примусового, своєчасного лікування осіб, що страждають на ці недуги, прийняття спеціальних державних програм боротьби з пияцтвом, алкоголізмом, наркоманією. Крім того, слід заборонити у громадських місцях і в засобах масової інформації рекламу тютюнових і алкогольних виробів, розгорнути могутню антирекламу, роз'яснювальну роботу серед населення. Необхідний твердий контроль за обігом наркотичних і відповідних медичних препаратів. Доцільно передбачити і спрощений порядок обмеження дієздатності алкоголіків і наркоманів [12, с. 176].

Не менш важливим заходом є охорона психічного здоров'я населення. Необхідне відродження мережі спеціалізованих медичних установ, що надають психіатричну допомогу, їх належне і своєчасне фінансування, забезпечення необхідними ресурсами і кваліфікованими кадрами, а так само розвиток мережі консультативних центрів. Необхідне проведення психіатричних оглядів (у рамках запланованих медоглядів) населення країни: у виховних, навчальних закладах, підприємствах, установах, організаціях. Безкоштовна кваліфікована психіатрична допомога повинна бути доступна кожному.

Розраховуючи на ефективне запобігання насильницької злочинності, не слід забувати про такий обов'язок правоохоронних органів і суспільства в цілому, як соціальна адаптація осіб, що відбули покарання за вчинення злочинів, перш за все, насильницьких, за які передбачена відповідальність у виді позбавлення волі. Немаловажним

превентивним фактором є надання таким особам психологічної (у необхідних випадках медичної) допомоги, вирішення життєво важливих проблем (житла, харчування, працевлаштування тощо) у поєднанні з жорстким контролем за їхньою поведінкою і діяльністю.

Підсумовуючи викладене вище, необхідно наголосити на тому, що загальносоціальні заходи запобігання погрозам або насильству щодо працівників правоохоронних органів відносяться до найбільш ефективних заходів такої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Медицький І. Б. Запобігання злочинності : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. заклад.] / І. Б. Медицький — Івано-Франківськ : Видавець Віктор Дяків, 2008. — 220 с.
2. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А. П. Закалюк. — К. : Видавничий Дім "Ін Юре", 2007. — Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. — 424 с.
3. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; за ред. проф. І. М. Даньшина. — Х. : Право, 2003. — 352 с.
4. Терещенко Л. В. Попередження органами внутрішніх справ посягань на життя та здоров'я працівників міліції у зв'язку з їх службовою діяльністю : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Терещенко Людмила Володимирівна. — К., 2002. — 226 с.
5. Головкін Б. М. Кримінологічні проблеми умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері / Б. М. Головкін. — Харків : ППВ "Нове слово", 2004. — 252 с.
6. Джужа О. М. Кримінально-правові та кримінологічні проблеми злочинців, пов'язаних із сексуальним насильством / О. М. Джужа, О. А. Гапон, А. В. Кирилюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2004. — № 10. — С. 81—89.
7. Яра О. С. Кримінологічні аспекти запобігання некорисливій насильницькій злочинності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Яра О. С. — К., 2007. — 222 с.
8. Антонян Ю. М. Кримінологія: [Избранные лекции] / Ю. М. Антонян. — М. : Логос, 2004. — 448 с.
9. Александров Ю. В. Кримінологія : курс лекцій / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. — К. : МАУП, 2002. — 295 с.
10. Голина В. В. Специально-кримінологическое предупреждение преступлений (теория и практика) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Голина Владимир Васильевич. — Х., 1994. — 569 с.
11. Уоллер И. Латентная преступность и вопросы предупреждения преступности и раскрытия преступлений: международные разработки / И. Уоллер // Латентная преступность: познание, политика, стратегия; Сборник материалов международного семинара. — М.: ВНИИ МВД России, 1993. — 340 с.
12. Батиргарєєва В. С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Батиргарєєва Владислава Станіславівна. — Х., 2002. — 215 с.